

INTERNATIONAL
**CITY
AND
HISTORY**
SYMPOSIUM ON AVCILAR

ULUSLARARASI AVCILAR KENT ve TARİH SEMPOZYUMU

21-22 OCTOBER 2021 / 21-22 EKİM 2021
AVCILAR - İSTANBUL

INTERNATIONAL CITY AND HISTORY SYMPOSIUM ON AVCILAR

**ULUSLARARASI AVCILAR KENT ve
TARİH SEMPOZYUMU**

21-22 OCTOBER 2021 / 21-22 EKİM 2021
AVCILAR - İSTANBUL

AVCILAR BELEDİYESİ KÜLTÜR HİZMETİDİR
Yayın No: 9

ULUSLARARASI AVCILAR KENT VE TARİH SEMPOZYUMU
INTERNATIONAL CITY AND HISTORY SYMPOSIUM ON AVCILAR
Tam Metin Bildiri Kitabı / Full Text Book

Yayın Sahibi / Publisher: Avcılar Belediyesi / Avcılar Municipality

Editör / Editor: Ülkü KARA - Haldun AYDINGÜN

Yardımcı Editör / Co-Editor: Ayberk ENEZ

Grafik Tasarım / Graphic Design: Tekin ZENGİN

Yayın Tarihi / Publishing Date: Mart - March 2022

Avcılar Belediyesi Yayınları

ISBN: 978-605-73399-0-4
Yayıncı Sertifika No: 63122

Tüm hakları saklıdır. Yazarın ve yayıncının izni olmadan çoğaltılamaz, kopyalanamaz.
Makalelerin içeriği ile ilgili sorumluluklar yazarlara aittir.
*All rights reserved. This book or any portion thereof may not be reproduced or used
in any manner whatsoever without the express written permission of the publisher
Responsibilities for the content of the articles belong to the authors.*

Mayıs 2022

SEMPOZYUM ONUR KURULU
HONOURS COMMITTEE

Prof. Dr. Ersin KALAYCIOĞLU
Prof. Dr. İlter TURAN
Dr. Ragıp Nebil İLSEVEN
Akif Hamza ÇEBİ
Turan HANÇERLİ
Bahattin YÜCEL
Bahadır KALEAĞASI

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU
ORGANIZING COMMITTEE

Celal EMRE
Lütfi DEMİR
Gökhan ENÜL
Dr. Servet KAYA
Koray Doğan URBARLI
Mesut GÜLŞEN
Elif BORCEKLİ
Öznur Deniz AYAROĞLU
Ayberk ENEZ

SEMPOZYUM BİLİM KURULU
SCIENCE COMMITTEE

Prof. Dr. Şengül AYDINGÜN
Prof. Dr. Blazej STANISLAWSKI
Prof. Dr. Aynur KOÇAK
Dr. Rasih Haldun AYDINGÜN
Dr. Ülkü KARA

2021 yılında aramızdan ayrılan,
engin tarih bilgisi ile bizlere ışık tutarak
Bathonea kazılarında çok katkısı bulunan
Sayın Hakan Murat Akın'a
saygılarımızla...

*In honor of Hakan Murat Akın (R.I.P.
in 2021), who had made enormous
contributions to the Bathonea excavations
with his vast historical knowledge...*

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

Önsöz Foreword	7
Sempozyum Açılış Konuşması / <i>Symposium Opening Speech</i> “Bathonea, Kadim Kent İstanbulumuzun Geçmişine ve Tarihine Başka Bir Pencere Açıyor...” “Bathonea Opens Another Window to the Past and History of Our Historical City, Istanbul...” Turan HANÇERLİ	11
Avcılar Bathonea Kazılarının İstanbul Tarihine Katkıları Contributions of Avcılar Bathonea Excavations to the History of Istanbul Şengül G. AYDINGÜN	17
Küçükçekmece Göl Havzası Arkeolojik Araştırma Tarihi History of Archaeological Research at Küçükçekmece Lake Basin Ayberk ENEZ	23
Hititlerin Ticaret Sistemi ve Ticaret Yollarının Avcılar’da Buluşması The Trade System of the Hittites and the Meeting of Trade Roads in Avcılar A. Tuba ÖKSE	43
Avcılar’ın Karadeniz ile Ege Arasındaki Tarihi Ticaret Yolu Üzerindeki Konumunun Önemi The Importance of Avcılar’s Location in the Historic Trade Route Between Black Sea and Aegean Haldun AYDINGÜN.....	51
Bizans Mühürlü Tuğlaları Üzerine Filolojik ve Arkeolojik Araştırma: Küçükçekmece Gölü, Firuzköy Yarımadası’ndaki Yerleşime ait Bizans Yapılarından Seçilmiş Mühürlü Tuğla Örnekleri Üzerine Çalışma Philological and Archaeological Research on Byzantine Stamped Bricks: Case Study of Selected Examples of Stamped Bricks from Byzantine Architectural Structures from the Site on the Firuzköy Peninsula on Lake Küçükçekmece Evelina KACHYNSKA, Grzegorz SUS.....	63
Geç Antik Çağ Eczanesi Daphnusion’dan (?) Mortarium ve Mortarium Piliular Mortarium and Mortarium Pilia from the so called Late Antique Pharmacy Daphnusion Şengül AYDINGÜN, Berrin YILDIZ.....	77
“Bazilikal Yapı”nın Seramik Buluntularına Bir Bakış Ceramic Artifacts of the “Basilical Structure”: An Overview Ülkü KARA.....	105
Bathonea, Athyra ve Angurina Limanları The Harbours of Bathonea, Athyra ve Angurina Hakan ÖNİZ, Şengül AYDINGÜN.....	125
Firuzköy Yarımadası’ndaki “Küçük Liman”: Küçükçekmece Gölü’nde Yapılan Liman Çalışmaları Hakkında Arkeolojik Ön Rapor The So-called “Küçük Liman” on the Firuzköy Peninsula: A preliminary Archaeological Report on Harbour Studies Along the Küçükçekmece Lake Alkiviadis GINALIS.....	143

MS 5. - 11. Yüzyılları Arasında İstanbul Bathonea, Theodosius ve İzmit Körfezi Antik Limanlarının Rolü The Role of the Ancient Harbours of Avcılar Bathonea and Theodosius Between the 5 th - 11 th centuries AD in the Marmara Sea Şengül AYDINGÜN, Sercan ÖNGEN.....	163
Firuzköy Yarımadası Bizans Mimari Kompleksi'nde Merkezi Planlı Yapıdaki Opus Sectile Döşeme: Bir Analoji Denemesi Byzantine Architectural Complex on the Firuzköy Peninsula. An Attempt to Find an Analogy Evelina KACHYNSKA.....	181
Bathonea Kazıları Geç Antik - Orta Çağ Mezarları Late Antique Period - Medieval Tombs of Bathonea Excavations Batuhan SAZAK, Ahmet BEKTAŞ.....	195
Bizans Başkentinin Batı Kırsalında Su Temini: Avcılar ve Yakın Çevresinden Yeni Arkeolojik Buluntular Water Supply in the Western Suburbs of the Byzantine Capital: New Archaeological Evidence from Avcılar and Surroundings Kerim ALTUÇ.....	213
Constantinopolis Yakınlarında Küçükçekmece Göl Havzasında Yer Alan Erken Dönem Hıristiyan Bazilikaları (İstanbul-Avcılar) Early Christian Basilicas at Lake Küçükçekmece near Constantinople (İstanbul-Avcılar) Błażej M. STANISŁAWSKI, Şengül AYDINGÜN, Ayberk ENEZ, Konrad K. SZYMAŃSKI.....	227
Geç Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri'nde Karantina Bölgesi Olarak Küçükçekmece Gölü ve Çevresi Küçükçekmece Lake and its Surroundings as a Quarantine Zone in the Late Roman, Byzantine and Ottoman Periods Ali ŞAHİN.....	263
Avcılar - Firuzköy Yarımadası'ndaki Osmanlı Yapılarının Dökümantasyonu Documentation of Ottoman Buildings in Avcılar - Firuzköy Peninsula Yaser DELLAL.....	283
MS 19. Yüzyılda Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Ayamama Çiftliği Üzerine Notlar Notes on the Ayamama Farmland over the Ottoman Archival Sources of the 19 th Century AD Özge ASLANMİRZA.....	297
Batılı Seyyahların Kaleminden Küçükçekmece ve Çevresi Küçükçekmece and Its Surroundings from the Pens of Western Travelers Meriç HARMANCI.....	305
Küçükçekmece Gölü ve Havzasında Çevre Kirliliği Environmental Pollution in the Lake Küçükçekmece and the Basin Serkan KÜKRER, Hakan KAYA.....	321
Küçükçekmece Göl Çevresi Faunası ve Sosyal Yaşama Etkisi Küçükçekmece Lake Environment Fauna and Its Impact on Social Life Hasan DEĞİRMENCİ.....	325
Sempozyum Kapanış Konuşması / Symposium Closing Speech "Bathonea, Asırlar Öncesinden Günümüzü Aydınlatan Bir Işıktır..." "Bathonea is a Light Coming From Centuries Ago to Enlighten Today..." Turan HANÇERLİ.....	341

Hititlerin Ticaret Sistemi ve Ticaret Yollarının Avcılar'da Buluşması

The Trade System of the Hittites and the Meeting of Trade Roads in Avcılar

A. Tuba ÖKSE*

Özet

Arkeolojik bulgular, Marmara bölgesinin MÖ 3. bin ortalarından itibaren Anadolu'da kayıt altına alınmış ticaret sistemi içerisinde yer aldığına işaret etmektedir. Silivri yakınlarındaki Selimpaşa Höyük'te bulunan bir "Suriye Şişesi" parçası, Kuzey Mezopotamya ile Balkanlar arasındaki ticaretin buradan geçtiğini kanıtlamaktadır. Küçükçekmece Gölü kıyısında yer alan Bathonea'da ele geçen, Anadolu'da Assur Ticaret Kolonileri döneminde üretilen fabrikasyon kaplar ile MÖ 2. binin ilk çeyreğine tarihlenen bir kurşun figürin ve yılan başlı bir ağırlık, Kuzey Marmara bölgesinin uluslararası ticaret ağının bir parçası olduğunu göstermiştir. Bathonea'da ele geçen Geç Miken ve Kıbrıs kaplarına ait parçalar ile demirden üretilmiş tanrı ve tanrıça figürleri, Doğu Akdeniz ticaretinin MÖ 2. binin ikinci yarısında Marmara havzasını da kapsadığını kanıtlamıştır. Devam etmekte olan kazılar, bu ticaret sisteminin İstanbul'un Trakya tarafındaki yayılımının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Ticaret, İstanbul, Marmara Bölgesi, Hitit, Assur Ticaret Kolonileri.

Abstract

The Marmara Region bears archaeological evidence on its taking part within the registered trade system of Anatolia, since the middle of the 3rd millennium BC. A "Syrian bottle" fragment found in Selimpaşa Höyük near Silivri proves the earliest trade between North Mesopotamia and the Balkans. The archaeological material uncovered at Bathonea, located at the Küçükçekmece Lake, the characteristic mass-produced pottery of Anatolia during the Assyrian Trade Colonies period, a lead figurine and a snake-headed lead weight dating to the first quarter of the 2nd millennium BC reveals the place of Northern Marmara region in the international trade network. The discovery of Late Mycenaean and Cyprus pots as well as iron god and goddess figures found in Bathonea showed that the Eastern Mediterranean trade network covered the Marmara basin during the second half of the 2nd millennium BC. The ongoing excavations will contribute to the current information on the extent of the trade system including Istanbul's Thrace.

Keywords:

Trade, Istanbul, Marmara Region, Hittite, Assyrian Trade Colonies.

* Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Orcid No: 0000-0003-3533-8936, tubaokse@yahoo.com

* Prof. Dr., Kocaeli University, Orcid ID: 0000-0003-3533-8936, tubaokse@yahoo.com

Anadolu'nun Hitit öncesindeki ticaret sistemi, MÖ 3. binin ortalarından itibaren belgelenmektedir. Bu dönemde Kuzeybatı Suriye'de egemen olan Ebla Krallığı arşivlerinde geçen "Kanešu" adı (Troll Larsen, 1977), MÖ 2. binin ilk çeyreğinde Eski Assur krallığına bağlı tüccarların kurduğu ticaret kolonileri sisteminde Anadolu'daki merkezi oluşturan Kaneş krallığının ticaret sisteminde çok daha eski dönemde rol oynamaya başladığının göstergesi olarak nitelenmektedir. Kayseri yakınlarındaki Kültepe'de bulunan Kaneş krallığının merkezinde yapılan kazılar, Orta Anadolu'nun en erken ticari yerleşim alanlarından birisini açığa çıkartmıştır (Özgüç, 1986). Akkad krallarının "Bruşhanda"lı tüccarların sorunlarını çözmek için Anadolu'ya düzenlediği askeri sefer (Güterbock, 1938: 47-49) de Anadolu ile Kuzey Mezopotamya arasındaki sistemli ticaret düzeninin en erken dönemine ışık tutmaktadır.

Bu sistem içerisinde yazılı kaynaklarda adı geçmeyen Marmara Bölgesinde bu ticaretin izleri, arkeolojik malzeme üzerinden tanımlanabilmektedir. Erken Tunç Çağında Orta Fırat havzasında üretilen "Suriye Şişeleri"nin Anadolu'ya, Marmara ve Ege havzalarına, buradan da Balkanlara kadar yayılması (Korfmann, 2001: 363), MÖ 3. bin ortalarından itibaren Eski Önasya'dan Avrupa'ya kadar ulaşan uluslararası ticaretin arkeolojik kanıtları olarak değerlendirilmektedir. Silivri yakınlarındaki Selimpaşa Höyük'te bulunan bir şişe parçası (Aydingün, ve diğ., 2010: Res. 10; Aydingün, ve diğ., 2014: Res. 12), İstanbul'un Avrupa yakasının da bu uluslararası ticaret sistemi içerisinde yer aldığını göstermiştir.

Batı Anadolu'da yer alan Çukuriçi Höyük'te MÖ 3. bin tabakalarında ele geçen ağırlıklar (Rahmstorf, 2013), bölgede bu dönemde ölçme birimlerinin kullanıldığı sistemli bir ekonomi ve ticaretin varlığına tanıklık etmektedir. Marmara Bölgesinde bu döneme tarihlenen benzeri bulgulara henüz rastlanmamıştır.

Karum-Kaneş'te yürütülen kazılarda gün ışığına çıkarılan yazılı kaynaklar Anadolu'da Assur Ticaret Kolonileri Çağından itibaren kayıt altına alınmış sistemli bir ticaretin varlığına ışık tutmaktadır (Özgüç, 1986). Anadolu'nun MÖ 2. binin ilk çeyreğindeki ekonomik yapısını gösteren on binlerce çivi yazılı belge arasında tüccarlar tarafından

The pre-Hittite trade system of Anatolia has been documented since the middle of the 3rd millennium BC. In the first quarter of the 2nd millennium BC, the name of the Kaneş kingdom, located in Kültepe near Kayseri, the center of trade colonies established by the Old Assyrian merchants in Anatolia, was mentioned as "Kanešu" in the archives of the Northwest Syrian Kingdom of Ebla (Troll Larsen, 1977), indicating the presence Anatolian cities playing a role in the Near East trade system much earlier (Özgüç, 1986). The military campaigns of the Akkadian kings to Anatolia, in order to solve the problems of the "Bruşhanda" merchants (Güterbock, 1938: 47-49), also sheds light on the earliest systematic trade between Anatolia and Northern Mesopotamia.

Traces of this trade in the Marmara Region, which is not mentioned in written sources, can be identified through archaeological material. The spread of "Syrian Bottles" produced in the Middle Euphrates region during the Early Bronze Age from the Marmara and Aegean regions to the Balkans (Korfmann, 2001: 363) is considered as archaeological evidence of international trade from the Ancient Near East to Europe since the middle of the 3rd millennium BC. Weights found in the 3rd millennium BC levels at Çukuriçi Höyük in Western Anatolia (Rahmstorf, 2013) point to the existence of a systematic economy and trade in which measurement units were used. A "Syrian bottle" fragment found in Selimpaşa Höyük near Silivri (Aydingün, et al., 2010: Fig. 10; Aydingün, et al., 2014: Fig. 12) showed that the European side of Istanbul was also included in this international trade system.

Cuneiform records found in Kültepe (Karum-Kaneş) shed light on the existence of a systematic trade in the first quarter of the second millennium BC in Anatolia (Özgüç, 1986). Among the tens of thousands of cuneiform tablets showing the economic structure of Anatolia, there are documents of obligation, shipping and instruction, letters, vouchers, and commercial records written by merchants. The standard wheel-made, red slipped ceramic vessels found in Karum-Kaneş, are common throughout Anatolia. The existence of this type of material in the Marmara region is documented in Bathonea, located at the Küçükçekmece Lake (Aydingün, 2013). Thus, the most north-

yazılmış yükümlülük belgeleri, nakliye ve talimat belgeleri, mektuplar, senetler, ticari kayıtlar bulunmaktadır.

Kültepe'nin bu döneme tarihlenen Karum tabakalarında açığa çıkan arkeolojik malzeme arasında kırmızı astarlı çark üretimi standart seramik kapların Anadolu genelinde yaygın olduğu bilinmekle birlikte, bu tip malzemenin Marmara havzasındaki varlığı, ilk kez Küçükçekmece Gölü kenarında yürütülen Bathonea kazılarında elde edilmiştir (Aydingün, 2013). Böylece bu tip arkeolojik malzemenin bilinen en kuzeybatı sınırı Avcılar olarak tanımlanmıştır.

Benzeri bir başka arkeolojik bulgu da kurşun figürinlerdir (Emre, 1971: 81). Kültepe ve çevresindeki geniş coğrafya da yaygın olan kurşun figürinlerden birisinin Bathonea kazılarında ele geçmesi (Aydingün, 2013), Anadolu'lu tüccarların Trakya ile olan ilişkilerine ışık tutmaktadır.

Kültepe'de Karum'un II. katında ele geçen külçe kalıpları (Müller Karpe, 2006: 491, Res. 6-8) ile Troia VI tabakasında bulunan, bu tipte bir kalıpta üretilmiş altın çubuklar (Tolstikow - Trejster, 1996: 115, 118-119), para öncesindeki ilk ödeme gereçleri olarak değerlendirilmektedir. Çubuklar üzerindeki kertikler ya da delikler, ödeme yapılabilecek para birimleri olarak kullanılmış görünmektedir. Her biri 6 shekel (49,98 gram) ağırlığındaki birimlerin Kültepe tabletlerinde geçen fiyat listeleri doğrultusunda, alış-verişlerde kullanılmış oldukları düşünülmektedir. Bu tip çubukların Kuzeybatı Anadolu'da ele geçmesi, Anadolu genelindeki sistemli ticarete bu bölgenin de dahil olduğuna işaret etmektedir.

Kültepe'de ele geçen somun biçimli, hematitten üretilmiş bir tezgah ağırlığı (24.62 gr) üzerindeki dört çukurcuk, bunun bir ağırlık biriminin (6.155 gr) dört katı olduğuna işaret etmektedir (Özgüç, 1986: 77, Lev. 131: 33). Bu ağırlık birimi Ege Bölgesinde de kullanılmıştır (Bobokhyan, 2009: 26, 44). Küçükçekmece gölü kıyısına açılan bir sulama kanalında Orta Tunç Çağına tarihlenen kap parçaları ile birlikte bulunan, kurşundan üretilmiş yılan başlı ağırlığın (20.13 gr) (Aydingün, 2019: 132-133, Res. 3.26) Uluburun ve Gelidonya batıklarında ele geçen metal ve hematit ağırlıklar (Gestoso Singer, 2010/2011: 269) doğrultusun-

western boundary of this type of archaeological material has been identified as Avcılar. Another characteristic archaeological material in Kültepe and its environment is lead figurines (Emre, 1971: 81). The discovery of one lead figurine in Bathonea (Aydingün, 2013), sheds light on the relations of Anatolian merchants with Thrace.

Bar molds found in Kültepe-Karum II (Müller Karpe, 2006: 491, Fig. 6-8) and gold bars produced in this type of mold found in Troia VI (Tolstikow - Trejster, 1996: 115, 118-119) are considered as the currency for payment. The notches or holes on the bars appear to have been units, each weighing 6 shekels (49.98 gr), used in shopping in line with the price lists on the Kültepe tablets. The discovery of this type of bars in Northwest Anatolia indicates that this region was also included in the systematic trade throughout Anatolia.

A loaf-shaped hematite weight (24.62 gr) with four pits found in Kültepe indicate a quadrupled weight unit of ca. 6.155 gr (Özgüç, 1986: 77, Lev. 131:33), also used in the Aegean Region (Bobokhyan, 2009: 26, 44). The metal and hematite weights found in shipwrecks of Uluburun and Gelidonya (Gestoso Singer, 2010/2011: 269), and a snake-headed lead weight (20.13 gr) found together with pot fragments dating to the Middle Bronze Age in an irrigation canal at the shore of Küçükçekmece Lake (Aydingün, 2019: 132-133, Fig. 3.26) is estimated to be equivalent approximately to 2 Syrian *nesefts* (10.7 gr), 2.4 Babylonian shekels (8.33 gr) and 1.7 Hittite shekels (11.75 gr) (Taş, 2008: 83). The red slipped Early Hittite vessels, a weight and a lead figurine found at Bathonea indicates that more documents related to the 2nd Millennium BC trade can be found in the following excavation seasons.

Although no documents containing the details of trade activities carried out by private merchants of Hittites have been recovered, numerous bullae (Herbordt, 2005) found in Boğazköy-Nişantepe reflect the trade system of the period. Although historical documents record the spread of the Hittite kingdom the Aegean region (Garstang - Gurney, 1959: 83-100; Seeher, 2005), and several Western Anatolian settlements dating to the 12-11th centuries BC bear Hittite seal impressions (Günel - Herbordt, 2014), no historical and archaeological

da, yaklaşık 2 Suriye *nesefine* (10.7 gr) eşdeğer olabileceği değerlendirilmektedir. Bu ağırlık aynı zamanda yaklaşık 2.4 Babil şekeline (8.33 gr) ve 1.7 Hitit şekeline (11.75 gr) (Taş, 2008: 83) eşdeğerdir. Bathonea’da Kırmızı astarlı Erken Hitit kaplarının, ağırlığın ve kurşun figürinin varlığı, ilerleyen kazı sezonlarında MÖ 2. bin ticaretine ilişkin daha fazla belgenin ele geçebileceğini gösterir niteliktedir.

Hititler’e ait özel şahısların yaptığı ticaretin ayrıntılarını içeren belgeler ele geçmemiştir. Buna karşın, Boğazköy’de Nişantepe’de bulunan çok sayıda bulla (Herbort, 2005), dönemin ticaret sistemindeki kayıtları oluşturmuştur. Hitit krallığının Ege Bölgesine kadar yayıldığı bilinmesi (Garstang - Gurney, 1959: 83-100; Seeher, 2005) ve MÖ 12. - 11. yüzyıllara tarihlendirilen bazı Batı Anadolu yerleşimlerinde Hitit mühür baskılarının bulunmasına (Günel - Herbort, 2014) karşın, Trakya ve Doğu Marmara Bölgelerinde egemenlik kurduklarına ilişkin herhangi bir tarihi ve arkeolojik belge ele geçmemiştir.

Bu dönemde içinde Marmara havzasının da yer aldığı Kuzeybatı Anadolu’nun özgün bir kültür bölgesi olduğu bilinmektedir. Troia’nın VI. tabakasında kullanılan çark üretimi standart “Minyas Seramiği”nin kırmızı ve gri astarlı grupları (Bayne, 2000), Orta Anadolu kapları ile benzer özellikler de göstermektedir. Burada ele geçen bir Luvi Hiyeroglifli düğme mühür (Korfmann, 1996: 28; Hawkins - Easton, 1996), “Troas” Bölgesinin Hitit metinlerinde adı geçen Wiluša Ülkesi olabileceği yolundaki önerilere zemin sağlamıştır. Bölgenin Hititçe adı tartışmalı olup, Marmara havzasının ve Trakya’nın adına ilişkin herhangi bir öneri ortaya konulamamıştır.

Likya kıyılarındaki Uluburun (Pulak, 2006) ve Gelidonya (Bass, ve diğ., 1967) batıkları üzerinden de bu dönemin deniz ticaretine ilişkin arkeolojik belgeler elde edilmiştir. Hitit imparatorluk döneminde üretilen Geç Miken ve Kıbrıs kaplarının dağılımı, Kuzey Ege havzasını kapsamaktadır. Bathonea kazılarında ele geçen Miken ve Kıbrıs kökenli kap parçaları (Aydingün, 2013), bu kapların Trakya Yarımadası’na da yayıldığını kanıtlamıştır. Böylece, Doğu Akdeniz ticaret ağının Marmara havzasının tamamını da kapsadığı anlaşılmıştır.

documents point to a Hittite rule over Thracia and Eastern Marmara region.

Northwest Anatolia, including the Marmara basin, was a unique cultural region in this period. The red and gray slipped groups of the standard wheel-made “Minyas Pottery” of Troia VI (Bayne, 2000) show similar characteristics with contemporary Central Anatolian vessels. A Luwian Hieroglyphic button seal found in Troia (Korfmann, 1996: 28; Hawkins - Easton, 1996) provided the basis for suggestions that the “Troas” region could be the Wiluša Land mentioned in the Hittite texts. The Hittite name of the region is controversial, and no proposal has been made regarding the name of the Marmara basin and Thrace.

Archaeological documents regarding the maritime trade of this period are obtained from the shipwrecks of Uluburun (Pulak, 2006) and Gelidonya (Bass, et al., 1967) on the Lycian coast. The distribution of Late Mycenaean and Cyprus pots produced during the Hittite empire covers the North Aegean basin. The pieces of Mycenaean and Cypriot origin pots found in Bathonea (Aydingün, 2013) showed that the Eastern Mediterranean trade network covered the entire Marmara basin.

The Hittite artifacts closest to the Marmara region are the Bolu and Hacılar Tepe finds until recently. A sword (Müller Karpe, 1994: 441) and bronze bowls and axes with armholes, double-edged and handle holes (Yıldırım, 2001; Bittel, 1934: 345) were found in Seben, located to the south of Bolu. The iron god and a goddess figurines found in Bathonea, dating to the second quarter of the 2nd millennium BC (Aydingün, 2013), represent the Hittite finds in Thrace.

Ox-hide shaped ingots known from the Uluburun shipwreck were also found in Sozopol/Çerkovo (Dimitrov, 1979: 70, 73, Fig. 3; Gale, 1991: 201) and in Kaliakra (Hiller, 1991: 209-210, Lev. 15a) on the Bulgarian Black Sea coast, and in Şarköy/Kozmandere on the Marmara coast of Thrace (Harmankaya, 1995: 232, Lev. 17; Özdoğan, 2013: 357) showed the existence of this type of ingots in the Marmara region. The standard forms and standard weights of these ingots indicate that the trading system in the wide geographical region is based on common values.

Marmara havzasına en yakın Hitit eserleri yakın zamana kadar Bolu ve Hacılar Tepe buluntuları ile temsil edilmiştir. Bolu'nun güneyinde yer alan Seben'de tunç çanaklar ile kolcuklu, çift ağızlı ve sap delikli baltalar (Yıldırım, 2001; Bittel, 1934: 345) ile bir kılıç (Müller Karpe, 1994: 441) ele geçmiştir. Bathonea kazılarında ele geçen, MÖ 2. binin ikinci çeyreğine tarihlenen, demirden üretilmiş bir tanrı ve bir tanrıça figürininin varlığı (Aydingün, 2013), Hitit eserlerinin Trakya'da da bulunduğunu kanıtlamıştır. Bathonea'da ele geçen bir tanrı ve bir tanrıça figürü, yoğun korozyona rağmen, Hitit özellikleri göstermektedir.

Uluburun batığında bulunan öküzgönü külçelerin Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında Sozopol veya Çerkovo (Dimitrov, 1979: 70, 73, Fig. 3; Gale, 1991: 201) ve Kaliakra (Hiller, 1991: 209-210, Lev. 15a) ile Trakya'nın Marmara kıyısında Şarköy yakınında Kozmandere'de (Harmankaya, 1995: 232, Lev. 17; Özdoğan, 2013: 357) ele geçmesi, bu tip külçelerin Marmara Bölgesindeki varlığını kanıtlamaktadır. Bu külçelerin standart biçimleri ve standart ağırlıkları, ticaret sisteminin geniş coğrafi bölgedeki sisteminin ortak değerler üzerinden yürütüldüğüne işaret eder niteliktedir.

Bu dönemde Baltık Denizi kökenli kehribar ticareti Akdeniz'e kadar uzanmıştır (Gimbutas, 1960: 392). Bathonea kazılarında ele geçen kehribarın dönemi farklı olmakla birlikte, Ege ve Akdeniz havzasında kehribar ticaretinin Geç Tunç Çağında yapıldığı belirlenmiştir (Gimbutas, 1965: fig. 5, 15). Anadolu ve Ege havzalarında (Canby, 1969; Cline, 1991) bulunan tunç Hitit tanrı figürlerinin bir benzerinin de Litvanya'da Šernai'de ele geçmesi (Gimbutas, 1960: fig. 11; 1965: Pl. 16), Kuzey Avrupa ile bu dönemde yapılan ticaretle ilişkilendirilebilecek nitelikte bir bulgudur. Bathonea'da bir demir tanrı figürünün varlığı (Aydingün, 2013), İstanbul'un Avrupa yakasının bu ticaret ağı üzerinde yer almış olabileceğine işaret etmektedir.

Gelidonya batığında ele geçen tezgah ağırlıkları (Bass, ve diğ., 1967: 135-142), Hitit krallığının Doğu Akdeniz'deki önemli limanı haline gelen Ugarit'in MÖ 15-13. yüzyıllara tarihlenen tabakalarında ele geçen terazi kefelere (Kohlmeyer, 1982: fig. 114), MÖ 12. yüzyıla tarihlenen Uluburun batığında (Pulak, ve diğ., 2006) ve Bo-

The amber trade originates from the Baltic Sea extended to the Mediterranean during the Late Bronze Age (Gimbutas, 1960: 392; Gimbutas, 1965: fig. 5, 15). Similar bronze Hittite god figures found in Anatolia and the Aegean (Canby, 1969; Cline, 1991) as well as in Šernai in Lithuania (Gimbutas, 1960: fig. 11; Gimbutas 1965: Pl. 16) can be regarded as finds associated with trade. Although the period of the amber uncovered in the Bathonea is different, the presence of iron god and goddess figures (Aydingün, 2013) indicate that the European side of Istanbul may have taken place in this trade network.

The weights found in the shipwreck at Gelidonya (Bass, et al., 1967: 135-142), the scale pans of Ugarit, an important port of the Hittite kingdom in the Eastern Mediterranean, dating to the 15-13th centuries BC (Kohlmeyer, 1982: fig. 114) as well as the weights found in the shipwreck of Uluburun (Pulak, et al., 2006) and Boğazköy (Czichon, 1996: 359-362, Abb. 27a-b), dating to the 12th century BC, demonstrate standardized weighing units used in the Anatolian trading system.

Different weight systems were used in interregional trade of the ancient Near East. The treaty texts of the Hittite king Suppiluliuma I, demand that the taxes from the vassal kingdoms should be weighed with the weight units of the Hittite merchants (Klengel, 1979: 79), indicate different weight units used in different regions. Prices recorded in Hittite Laws are defined as silver in shekel (12.5 g) and mina (approximately 500 g) (1 mina = 40 sekel). A sheep is worth 1 shekel of silver and a cattle 10 shekels of silver (Taş, 2008). According to a treaty between the Hittite King Suppiluliuma I and the Amurru King Aziru, Aziru is obliged to pay 300 sekel gold of good quality to the Hatti Land, and this tax will be weighed by the weight units of the Hatti merchants.

The weights found in Kuşaklı/Sarissa, the provincial city of Hittite Empire located in the Upper Kızılırmak basin (Müller Karpe, 2015), represent the half, full and more units of the shekel and mana units recorded in the 2nd Millennium BC texts of the ancient Near East and the Hittites. A similar standard unit was also revealed on the vessels found in Kuşaklı. The calculations on the volume unit called *parisu* (48-50 liters) in the cuneiform

ğazköy’de (Czichon, 1996: 359-362, Abb. 27a-b) ele geçen tezgah ağırlıkları Anadolu ticaret sisteminin standartlaşmış tartı birimleri çerçevesinde yürütüldüğünü kanıtlamaktadır.

Eski Önasya’da kullanılan farklı ağırlık sistemleri bölgeler arası ticarete kullanılmıştır. Hitit kralı I. Suppiluliuma’nın vasal krallıklardan alacağı vergilerin Hitit tüccarlarının ağırlık birimleriyle tartılmasını isteyen anlaşma metinleri (Klengel, 1979: 79), farklı bölgelerde farklı ağırlık birimlerinin kullanıldığına işaret etmektedir. Hitit Kanunlarında geçen fiyatlar şekel (12,5 g) ve mina (yaklaşık 500 g) gümüş olarak tanımlanmaktadır (1 mina = 40 şekel). Bir koyun 1 şekel gümüş, bir sığır 10 şekel gümüş değerindedir (Taş, 2008). Hitit Kralı I. Şuppiluliuma ile Amurru Kralı Aziru arasında yapılan bir antlaşmaya göre Aziru Hatti Ülkesine iyi nitelikte 300 şekel altın vergi olarak ödemekle yükümlüdür ve bu vergi Hatti’li tüccarların ağırlıklarıyla tartılacaktır.

Hitit İmparatorluğunun Yukarı Kızılırmak havzasında yer alan taşra kenti Kuşaklı/Sarissa’da ele geçen tezgah ağırlıkları (Müller Karpe, 2015), MÖ 2. bin Önasya ve Hitit yazılı belgelerinde ifade edilen şekel ve mana birimlerinin yarım, tam ve daha fazla birimlerini ifade etmektedir. Benzeri bir standart birim de Kuşaklı’da ele geçen kaplar üzerinde ortaya konulmuştur. Çivi yazılı metinlerde geçen *parisu* adlı hacim birimi (48-50 litre) üzerinden yapılan hesaplamalara göre belirli standart kap biçimlerinin standart hacimleri olduğu ortaya çıkmıştır.

Hitit İmparatorluğu sınırları içinde ticaretin korunması için kanunlar yazılmıştır (İmparati, 1992: 39, 100, 192-195; Hoffner, 2002: 182). İş başındaki bir tüccarın öldürülmesi suçunun bedeli olan 100 mina (50 kg) gümüş, 4000 koyun ya da 400 sığır ile eş değerdir. Hitit sınırları içinde çalışan tüccarların yanı sıra, vasal krallıklarda yaşayan tüccarlar da korumuştur (Taş, 2008: 81-82). Babil Kralı 2. Kadaşman-Enlil’in Amurru ve Ugarit’te Babil’li tacirlere saldırıldığına ilişkin şikayeti nedeniyle Hitit kralına danışılmıştır. Bir başka metin hırsızlık yüzünden mahkemeye çıkarılan Bulluluwa adlı bir Hatti tüccarı, bu mahkemede yargıçlık yapan Karkamiş prensi tarafından zararın üç katını ödemeye mahkum edilmiştir. Ugarit’in Hitit sarayına yolladığı verginin vadelere ayrılması ile ilgili bir

texts, has been revealed certain standard container shapes with standard volumes.

Laws were written for the protection of trade within the borders of the Hittite Empire (İmparati, 1992: 39, 100, 192-195; Hoffner, 2002: 182). According to these, 100 mina (50 kg) of silver, which is the price of the crime of killing a merchant at work, is equivalent to 4000 sheep or 400 cattle. The laws protected both the merchants trading within the borders of the Hittites, and the merchants of the vassal kingdoms (Taş, 2008: 81-82). The Hittite king was consulted about the complaint of the Babylonian King Kadashman-Enlil II on the attacks to the Babylonian merchants in Amurru and Ugarit. In another text, a Hatti merchant named Bulluluwa, who was put on trial for theft, was sentenced to pay a triple of the loss, by the prince of Carchemish, judging the court. In a list on the allocation of the tax sent by Ugarit to the Hittite palace, 934 şekel silver will be paid to the Hittite king from has been recorded. Of this amount, 310 şekel will be paid by the merchants, and 20 şekel will be paid by the privileged merchants of the king.

Hittite Emperors imposed trade embargoes on the countries around them (Hoffner, 2002: 183; Taş, 2008: 81). In a treaty text about the purchase and sale of goods close to the border of the northern Kashka country, only the allies in the Kashka region were allowed to trade in the territory of the Hatti kingdom. Accordingly, trade be carried out only in the places deemed appropriate by the border lord, and the enemy Kaska tribes were forbidden to trade. The treaty between Tuthaliya IV and the Amurru King Shausgamuva states a trade embargo, concerning the Assyrian Kingdom: “*The King of Assyria is an enemy to my sun, so is also the enemy of yours! A merchant from your country cannot go to Assyria; a merchant from him should not pass through your country either!*”

The current information on the extent of the trade system, if including Istanbul’s Thrace and its surroundings, is limited to only a small number of archaeological documents. The ongoing Bathonea excavations on the Firuzköy peninsula may provide more information on this issue in the future.

listeden Hitit kralına 934 şekel gümüş ödeneceği belirtilmektedir. Bu miktarın 310 şekeli tüccarlar tarafından, 20 şekeli kralın ayrıcalıklı tüccarları tarafından ödenecektir.

Hitit İmparatorlarının çevrelerindeki ülkelere ticari ambargolar uyguladığı da bilinmektedir (Hoffner, 2002: 183; Taş, 2008: 81). Kuzeydeki Kaşka ülkesinin o dönemdeki sınırına yakın yerlerde mal alım satımıyla ilgili bilgi veren bir antlaşma metninde yalnızca Kaşka Bölgesindeki müttefiklerin Hatti krallığının topraklarında ticaret yapmalarına izin verilmiştir. Ticaretin yalnızca sınır beyinin uygun gördüğü yerlerde yapılması istenmiş, düşman Kaşka boylarının ticaret yapmaları yasaklanmıştır. Aynı sistem Hitit kralı IV. Tuthaliya ile Amurru Kralı Şauşgamuva arasında yapılan an-

laşmada görülmektedir: “Assur Kralı nasıl benim güneşime düşman ise, senin için de öyle düşman olmalıdır! Ülkenden bir tüccar Assur Ülkesine gidemez; ondan gelen bir tüccar senin ülkende geçmemeli!” Antlaşmadaki bu bölüm bir ticaret ambargosudur.

İstanbul’un Trakya yakası ve çevresinin ticaret sistemine hangi oranda dahil olduğuna ilişkin bilgilerimiz şimdilik sadece az sayıda arkeolojik belge ile sınırlıdır. Firuzköy Yarımadası’nda sürdürülmesi planlanan Bathonea kazılarının ileriki yıllarda bu konuda daha fazla bilgi vermesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Modern Kaynaklar / Modern Sources

Aydingün, R. H. (2019). *Orta Tunç Çağı’nda Ege Karadeniz Ara-sındaki Ticarete Bathonea: Bir Aktarma Limanı Modeli*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale)

Aydingün, Ş. (2013). İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarında MÖ 2. Bine Ait Eserler. *Arkeoloji ve Sanat*, 144, 1-14.

Aydingün, Ş., Heyd, V., Öviz, H. – Güldoğan, E. (2014). İstanbul Tarih Öncesi Araştırmalarından Tunç Çağı Verileri. *Arkeoloji ve Sanat*, 145, 21-34.

Aydingün, Ş., Heyd, V., Güldoğan, E. – Öviz, H. (2010). İstanbul’un Batısında Kalan Son Höyük: Selimpaşa. *Armizzi. Engin Özgen’e Armağan* (Eds. A. Engin, B. Helwing - B. Uysal). Ankara: Aristan Kitap, 47-55.

Bass, G. F., Throckmorton, P., Plat Taylor, J. du, Hennessy, J. B., Shulman, A. R. - Buchholz, H. G. (1967). *Cape Gelidonya: A Bronze Age Shipwreck*. Transactions of the American Philosophical Society New Series 57/8. Philadelphia: American Philosophical Society.

Bayne, N. (2000). *The Grey Wares of North-west Anatolia in the Middle and Late Bronze Age and the Early Iron Age and their Relation to the Early Greek Settlements*. Bonn: Rudolf Habelt.

Bittel, K. (1934). Neue Funde vorklassischer Zeit aus Kleinasien. *Jahrbuch des Archäologischen Instituts*, 49, 349-363.

Bobokhyan, A. (2009). Trading implements in early Troy. *Anatolian Studies*, 59, 19-50.

Canby, J. V. (1969). Some Hittite Figurines in the Aegean. *Hesperia*, 38/2, 141-149.

Cline, E. H. (1991). Hittite objects in the Bronze Age Aegean, *Anatolian Studies*, 41, 133-143.

Czichon, R. M. (1996). Ein Sog. Entengewicht und ein Skulpturenfragment aus Boğazköy. *Archäologischer Anzeiger*, 359-362.

Dimitrov, B. (1979). Underwater Research Along the South Bulgarian Black Sea Coast in 1976 and 1977. *International Journal of Nautical Archaeology*, 8, 70-79.

Emre, K. (1971). *Anadolu Kurşun Figürinleri ve Taş Kalıpları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Gale, N. H. (1991). Copper Oxhide Ingots: Their Origin and Their Place in the Bronze Age Metals Trade in the Mediterranean. *Bronze Age Trade in the Mediterranean* (Ed. N. H. Gale). Studies in Mediterranean Archaeology 90. Jonsered: Paul Åströms Förlag, 197-239.

Garstang, J. - Gurney, O. R. (1959). *The Geography of the Hittite Empire*. London: The British Institute of Archaeology at Ankara.

Gestoso Singer, G. (2010/2011). Forms of Payment in the Amarna Age and in the Uluburun and Cape Gelidonya Shipwrecks. *Ugarit Forschungen*, 42, 261-277.

Gimbutas, M. (1960). A Survey of the Bronze Age Culture in the Southeastern Baltic Area. *Światowit*, 23, 389-433.

Gimbutas, M. (1965). *Bronze Age Cultures in Central and Eastern Europe*. Paris: The Hague, London: Mouton & Co.

Günel, S. – Herboldt, S. (2014). Mykenische Kraterfragmente mit figürlichen Darstellungen und ein Siegelabdruck eines hethitischen Prinzen aus der spätbronzezeitlichen Siedlung von Çine-Tepecik. *Archäologischer Anzeiger*, I/2014, 1-14.

Güterbock, H. G. (1938). Die historische Tradition und ihre literarische Gestaltung bei Babyloniern und Hethitern bis 1200. *Zeitschrift für Assyriologie*, 10/44, 45-149.

- Harmankaya, S. (1995). Kozman Dersi Mevkii (Şarköy, Tekirdağ) Maden Buluntuları. *Halet Çambel için Prehistorya Yazıları*. İstanbul: Graphis Yayınları, 217-254.
- Hawkins, J. D. - Easton, D. F. (1996). A Hieroglyphic Seal from Troia. *Studia Troica*, 6, 111-118.
- Herbordt, S. (2005). *Die Prinzen- und Beamtensiegel der Hethitischen Grossreichszeit of Tonbullen aus dem Nisantepi-Archiv in Hattusa!* mit kommentaren zu den Siegelinschriften und Hieroglyphen von J. David Hawkins. Boğazköy-Hattuša 19. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.
- Hiller, S. (1991). The Mycenaean and the Black Sea. *L'Égee Préhistorique Et La Mer. Actes de la troisième Rencontre égéenne internationale de l'Université de Liège, Station de recherches sous-marines et océanographiques*. (Eds. R. Laffineur - L. Basch). Aegaeum 7, Liège: Université de Liège, 207-216.
- Hoffner, H. A. Jr. (2002). Some Thoughts on Merchants and Trade in the Hittite Kingdom. *Kulturgeschichten. Altorientalistische Studien für Volkert Haas Zum 65. Geburtstag* (Eds. T. Richter, D. Prechel - J. Klinger). Saarbrücken: Saarbrücker Druckerei und Verlag, 179-189.
- Imparati, F. (1992). *Hittit Yasaları* (Çev. E. Özbayoğlu). Ankara: İtalyan Kültür Heyeti Yayınları.
- Klengel, H. (1979). Handel und Kaufleute im hethitischen Reich. *Altorientalistische Forschungen*, 6, 69-80.
- Kohlmeier, K. (1982). Mitelsyrische Zeit. *Land des Baal: Syrien – Forum der Völker und Kulturen*. Berlin: Museum für Vor- und Frühgeschichte, 123-127.
- Korfmann, M. (1996). Troia-Ausgrabungen 1995. *Studia Troica*, 6, 1-63.
- Korfmann, M. (2001). Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Hisarlık Tepesi. En Altın Üste Doğru Troia'nın On Kenti. *Troia: Düş ve Gerçek*. (Ed. J. Latacz) (Çev. S. Bulgurlu Gün). İstanbul: Homer, 347-354.
- Müller Karpe, A. (1994). Anatolische Bronzeschwerter und Südosteuropa. (Ed. C. Dobiat). *Festschrift für Otto-Herman Frey zum 65. Geburtstag*. Marburg: Hitzeroth, 431-444.
- Müller Karpe, A. (2006). Hittitler'de Metal Külçeler. *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*. (Eds. Ü. Yalçın, C. Pulak - R. Slotta). İstanbul: Ege Yayınları, 487-494.
- Müller Karpe, A. (2015). Archäologische Beiträge zur Kenntnis hethitischer Maße und Gewichte. (Eds. A. Müller Karpe, E. Rieken - W. Sommerfeld). *Saeculum - Gedenkschrift für Heinrich Otten anlässlich seines 100. Geburtstags*. Studien zur Boğazköy-Texte 58, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 147-160.
- Özdoğan, M. (2003). The Black Sea, the Sea of Marmara and Bronze Age Archaeology: An Archaeological Predicament. *Troia and the Troad: Scientific Approaches*. (Eds. G. A. Wagner, E. Pernicka - H. P. Uerpmann). Berlin – Heidelberg: Springer Verlag, 105-120.
- Özgülç, T. (1986). *Kültepe – Kanış II. Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları 5/41. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Pulak, C. (2006). Uluburun Batığı. (Eds. Ü. Yalçın, C. Pulak - R. Slotta). *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, İstanbul: Ege Yayınları, 57-104.
- Pulak, C., Yalçın, Ü., Körlin, G. – Linden, M. (2006). Uluburun Gemisi ve Geminin Yükü. *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti* (Eds. Ü. Yalçın, C. Pulak - R. Slotta). İstanbul: Ege Yayınları, 561-635.
- Rahmstorf, L. (2013). Ökonomische Integration durch Gewichtsnutzung im bronzezeitlichen Anatolien. (Ed. Ü. Yalçın). *Anatolien Metal*, 8, Der Anschnitt 39. Bochum: Deutsches Bergbau-Museum, 195-203.
- Seher, J. (2005). Überlegungen zur Beziehung zwischen dem hethitischen Kernreich und der Westküste Anatoliens im 2. Jahrtausend v. Chr. *Interpretationsraum Bronzezeit. Bernhard Hänsel von seinen Schülern gewidmet*, (Eds. B. Horejs, R. Jung, E. Kaiser - B. Terzan). Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 121, Bonn: Rudolf Habelt, 33-44.
- Taş, İ. (2008). Hittitlerde Ölçü Birimleri ve Bunların Hittit Metinlerinde Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme. *Hittit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/1, 73-90.
- Tolstikow, W. P. - Trejster, M. J. (1996). *Der Schatz aus Troja: Schliemann und der Mythos des Priamos-Goldes*. Stuttgart – Jülich: Belsar Verlag.
- Troll Larsen, M. (1977). Partnerships in the Old Assyrian Trade. *Iraq*, 39, 11-120.
- Yıldırım, T. (2001). A Group of Hittite Bronze Objects from the Seben District of Bolu. *Anatolica*, 27, 127-144.